

TEMLİK

ma getirmiştir. Zira mebie ilişkin hasar sorumluluğu hâlâ satıcıya aittir. Benzeri bir durum gasbedilmiş malın gâsıp dışın-da birine satışı hakkında söz konusudur. Bir akid kurulduktan sonra, fakat ifa edilmeden alacağın yeni bir temlik işlemine konu yapılması hukuk emniyetini zedeleyici bir durum olarak nitelenmiş ve problem azaltıcı bir yaklaşım tercih edilmiştir. Bu yaklaşımın etkisiyle alacağın yeni bir işleme konu yapılması ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Kabzedilmemiş hibe de hibe lehtar tarafından temlike konu yapılamaz. Zira hibede mülkiyet ancak kabz ile karşı tarafa geçer. Mülkiyeti henüz kazanılmamış bir şeyin başkasına temlik mümkün değildir. Deyn niteliğindeki alacağın temlike konu olup olamayacağı da bu çerçevede tartışılmıştır. Bu noktada alacağın borçluya temlik ile alacağın üçüncü kişiye temlik ayrı değerlendirilmiştir. Alacağın üçüncü kişiye temlik havale hükümleri çerçevesinde ele alınıp çözüme kavuşturulmuştur. Zira sarf ve selem dışındaki deyn alacakları üzerinde kabzdan önce tasarrufta bulunmak câizdir.

Herhangi bir akid yapılırken o akde özel irade beyanı yerine bir üst kavram olan temlik kullanılırsa bunun o akdi kurmaya elverişli bir irade beyanı sayılıp sayılmayacağı tartışılmıştır. Genellikle Hanefî doktrininde akidlerin kuruluşları sırasında kullanılan tabirler hakkında "elfâz-ı temlikten-dir" denilip bunların geçerli bir irade beyanı teşkil ettiği söylenir. Öte yandan Şâfiîler nikâh gibi bazı akidlerde bizzat o akde özgü ifadelerin kullanılmasını şart koştuklarından temlik gibi genel lafızların geniş yorumlanıp irade beyanı sayılmasından yana değildirlir. Akdin kuruluşu aşamasında temlikle irtibatlı olarak gündeme gelen bir diğer husus akdin izâfesiyle akdin ta'lik meselesidir. Akdin kuruluşunun gelecekteki bir zamana bağlanmasına akdin izâfesi, akdin kuruluşunun gelecekte vukuu belirsiz bir olaya bağlanmasına ise akdin şarta ta'lik denilir. Doktrinde temlikâtın bu iki duruma da elverişli olmadığı belirtilir (Alâeddin es-Semerkandî, III, 43).

BİBLİYOGRAFYA :

Şâfiî, *el-Üm*, Beyrut 1983, IV, 25-33; Serahî, *Mebûsû*, VII, 99, 116; XI, 133; XIII, 23; XIV, 118, 149, 342-343; XV, 74, 109, 140-141; XX, 135; XXII, 359; Alâeddin es-Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, Beyrut 1405/1984, II, 187; III, 43, 205; Kâsânî, *Bedâ'î*, V, 135, 148, 214, 234, 235; VI, 16, 19, 115-119; İbn Kudâme, *el-Muğni* (Herrâs), IV, 121-123, 127; Şehâbeddin el-Karâfi, *el-Furûk*, Beyrut, ts. (Darü'l-ma'rif), I, 187-189; II, 110-111; Süyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*, Kahire 1378/

1959, s. 171-172, 316, 334, 523-524; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, II, 70; Şevkânî, *Neylül-evlâr*, V, 178-181; Derdîr, *eş-Şerhu's-şagîr* (nşr. Mustafa Kemâl Vasfî), Kahire 1392, III, 570-572; Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *el-Fıkhü'l-İslâmî fi şevbihi'l-cedîd*, Dımaşk 1965, I, 283-287; Adil b. Abdülkâdir b. Muhammed Velî Kûte, *el-Kavâ'id ve'd-đavâbihtü'l-fıkhîyyetü'l-Karâfiyye: Zümretü't-temlikâti'l-mâliyye*, Beyrut 1425/2004, II, 634-644, 687-707; "Temlik", *Mu.F.*, XIV, 24-27.

BİLAL AYBAKAN

TEMLİKNÂME

(تملیکنامه)

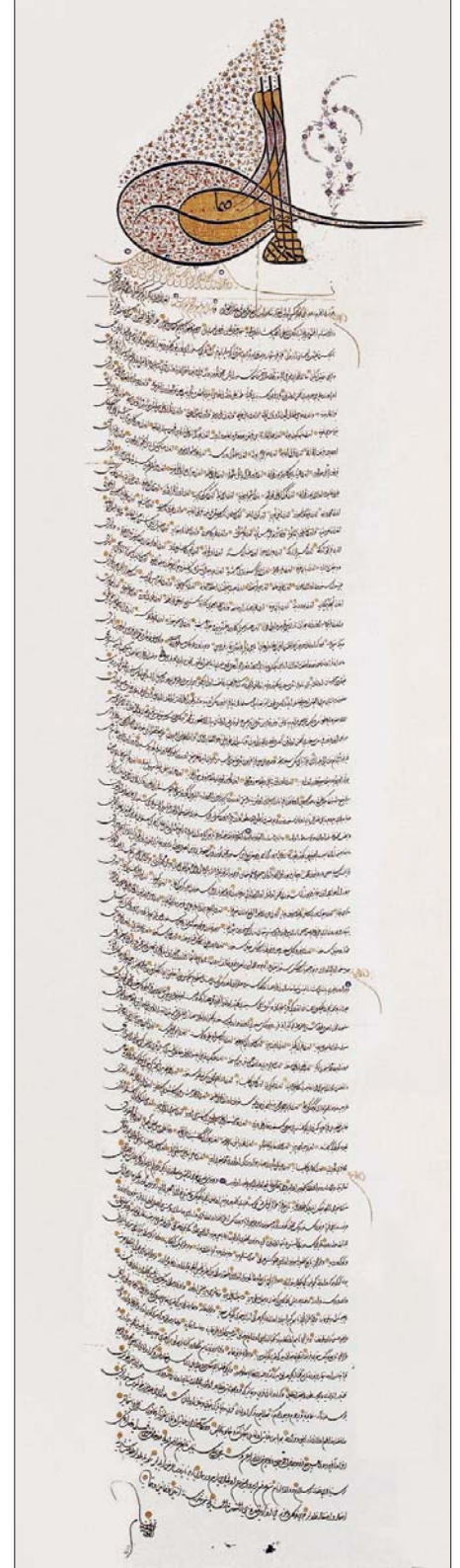
İslâm devletlerinde
bilhassa devlete hizmeti geçenlere
hükümdar tarafından
mülk olarak verilen yerlerin
belgesini ifade eden terim.

Sözlükte **temlik** "mülk olarak vermek" anlamındadır. Terim olarak bir hükümdarın mirî araziden veya şahıslardan devlete intikal eden arazi ve binalardan bazı yerleri devlete hizmet etmiş kimselere mülk şeklinde tahsis etmesini ifade eder. Bununla ilgili belgeye **temlik-nâme** (**mülk-nâme**) denilir. Hz. Peygamber döneminden itibaren İslâm devletlerinde hükümdarların kamu otoritesinin tasarrufundaki arazi ve taşınmaz malların mülkiyet, işletme veya faydalanma hakkını kişilere tahsis ettiği (iktâ) bilinmekte ve çeşitli rivayetlerden arazi ve taşınmaz malların iktâ sırasında ilgili kişilere bu durumu gösteren belgelerin verildiği anlaşılmaktadır. Resûl-i Ekrem Temîm ed-Dârî, Avsece b. Harmele el-Cühenî, Bilâl b. Hâris el-Müzenî ve Utbe b. Ferkad es-Sülemî'ye; Hz. Ebû Bekir Uyeyne b. Hısn ve Akra' b. Hâbis'e; Hz. Osman Osman b. Ebû'l-Âs'a bu tür iktâ belgeleri vermiştir (Hamîdullah s. 263, 269, 374, 532). İlhanlı Hükümdarı Gâzân Han, askerlere arazi iktâ edilmesini ve bu durumu gösteren mukâtaa senetleri düzenlenmesini emretmiştir (Spuler, s. 444). İktâ belgeleri diğer İslâm devletlerinde de düzenlenmekteydi (Kalkaşendî, XIII, 104 vd.). Kaynaklarda bu belgeler için **kitâb** kelimesi de kullanılmaktadır.

Selçuklular devrinden kalma sınırlı sayıdaki temliknâmeler Ortaçağ Türk tarihinin toprak rejimi ve idaresi bakımından önemlidir. Osmanlı bürokrasisinde kuruluş döneminde Lala Şâhin, Timurtaş ve Evrenos Bey gibi gazilerle bazı kişilere mülkler verildiği bilinmektedir. Fakat o dönemde ve onu takip eden asırlarda temlik kelimesi sıkça geçtiği halde temliknâme terimine rastlanmamaktadır. Elde mevcut en eski örnek olan Orhan Gazi'nin Rebülâ-

hir 749 (Temmuz 1348) tarihli Pamucak deresini temlik etmesiyle ilgili belgede temliknâme yerine "mektup" yer almaktadır. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde Fâtih Sul-

III. Murad tuğralı temliknâme (BA, Mützehhep Fermanlar, nr. 1/1)

tan Mehmed'e ve Kanûnî Sultan Süleyman'a ait çok sayıda temliknâme ve mülknâme bulunmaktadır. Fâti'h'e ait mülknâmeler, İstanbul ve Bursa'da şehir içerisinde mevcut devlete ait ev ve binaların bazı kimselere temlikini bildirmektedir. Bunların bir kısmının subaşı tezkiresiyle padişah tarafından temlik edildiği belirtilmektedir (TSMA, nr. E 7224, 7232, 10055, 10737). Bir belgede ise zayi olan temliknâme (berat) yerine yeni temliknâme verildiği ifade edilmektedir (TSMA, nr. E 7230). Topkapı Sarayı'nda mevcut Kanûnî'ye ait on bir temliknâme Hürrem Sultan'ın Kudüs'teki imareti için Filistin'de temlik edilen bazı köy ve mezraalarla Kudüs'teki sabbun mukâtaasının temlikine dair Kanûnî'nin tezhipli tuğrasını ihtiva eden 957-967 (1550-1560) tarihli belgelerdir (TSMA, E 7816/1-11). Yine Kanûnî'ye ait, Hürrem Sultan'a Vize sancağında temlik edilen yerlerle ilgili celî divanî ile yazılmış 964 (1557) tarihli temliknâmenin altında şahit olarak Sadrazam Rüstem Paşa ile diğer vezirlerin ve kazaskerin imzası görülmektedir.

Osmanlı vekâyi'nâmelerinden *Tâcü't-tevârîh* ve *Târîh-i Selânikî*'de temlik kelimesi onlarca yerde geçtiği halde temliknâmenin hiç kullanılmaması dikkat çekicidir. *Selânikî*'nin eserinde (I, 161) İbrâhim Paşa Sarayı'nın Zilhicce 993'te (Aralık 1585) Damad İbrâhim Paşa'ya verilmesiyle ilgili konuda sarayın iç oğlanların bulunduğu kısmın dışındaki yerlerin hibe ve temlik edildiği, buna dair hüccet-i şer'iyeye yazılıp mülknâmenin verilmesini III. Murad'ın emrettiği belirtilmektedir. Yine aynı eserde (II, 558), Lala Mehmed Paşa'nın zevcesine merhum Handan Ağa'nın emlakının verilmesiyle ilgili bahiste III. Mehmed bu yerlerin temlik edilmesini ve temessükât-ı şer'iyeye yazılmasını buyurmaktadır. Bu örneklerden anlaşılacağı üzere temliklerde önce hüccet, temessük, tezkire gibi belgeler düzenlenmekte, ardından temliknâme verilmekteydi. XVII. yüzyıldan itibaren mülknâme yaygın biçimde kullanılmış ve bu isim altında resmî belgeler düzenlenmiştir. Feridun Bey'den sonra *Münşeâtü's-selâtin*'in II. cildi olarak düzenlenen XVII. yüzyıl belgeleri arasında çok sayıda mülknâmenin bulunması bunun resmen benimsendiğini göstermektedir.

Diplomatik açıdan değerlendirildiğinde temliknâmenin aslında bir berat veya hüccet olduğu görülmektedir. Bu konuda bilinen, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ndeki Orhan Gazi'ye ait ilk temliknâme davet

ve hükümdarın tuğrasından sonra, "Bu mektubun sebab-i tahrîri oldur kim ..." ibaresiyle başlamakta ve Orhan Gazi bedenî ve akfî melekeleri yerinde olarak Pamucak deresini Allah rızası için temlik ettiğini, bundan sonra asla kimsenin müdahale etmemesini emretmektedir. Ardından sınırları belirlenmekte, başka ihansalardan söz edildikten sonra âdil şahitlerin mektubun yazılmasında hazır bulunduğu bildirilip yedi şahidin ismi zikredilmektedir. Sonunda Rebiülâhîr 749 (Temmuz 1348) tarihi yer almaktadır. Böylece erken döneme ait bu temliknâmede davet, tuğra, sebab-i tahrîr, nakil ve iblâğ, şahitler ve tarih bulunmaktadır. Temliknâmeler ilk devirlerde nesih veya rikâ', sonraları divanî yazı ile yazılmıştır.

III. Ahmed tuğralı temliknâme (TİEM, nr. 2386)

Padişahların temlik ettiği yerlerin temlik edilen kişiler tarafından vakfa dönüştürülmesi şer'an ve hukuken ihtilâf konusu olmuş ve bazı şartlara bağlanmış. Tanzimat'tan sonra 1847'den itibaren temliknâme şeklinde tasarruf edilen yerlerden şartları elverişli olanlar için mülknâme karşılığında Defterhâne-i Âmire'den matbu tapu senedi verilmeye başlanmıştır. 1858 tarihli Arazi Kanunnâmesi'nin 121. maddesinde, "Bir kimse bâ-tapu mutasarrıf olduğu arazisini taraf-ı pâdişâhiden bâ-mülknâme-i hümâyun kendiyeye temlik-i sahîh ile temlik olunmadıkça bir cihete vakfedemez" hükmü getirilmiştir. Bu maddenin şerhinde Âtîf Bey mirî arazinin rakabesinin beytümâlâe ait olduğunu, işleyenlerin mülkü sayılmadığından temlik-i sahîh ile temlik edilmedikçe mirî arazinin vakfının mümkün olmayacağını belirtmiş; eğer bu tür mirî arazi padişahın izniyle ihtiyaçları beytümâlâe karşılanan bir vakfa verilecek olursa bu evkâf-ı gayr-i sahîha ve tahsisat kabilinden bir vakıf olabileceğini, fakat padişah tarafından şer'î olarak mülknâme-i hümâyunla temlik olursa bu durumda o kimse bu araziye dilediği yere vakfedebileceğini ifade etmiştir. Böylece hukuken sahîh olan ve olmayan temlikler, buna bağlı olarak tahsisat kabilinden vakıflar ve sahîh vakıflar diye iki tür ortaya çıkmıştır. Bunları birbirinden ayıran temel husus padişah tarafından verilmiş bir temliknâmenin bulunup bulunmamasıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mühimme Defteri 90 (haz. Nezihî Aykut v.dğr.), İstanbul 1993, s. 305, hk. 372; *Osmanlı Padişah Fermanları: Imperial Ottoman Fermans* (haz. Ayşegül Nadir), London 1986, tür.yer.; *Kalkaşendî, Şubhu'l-a'sâ*, XIII, 104 vd.; *Feridun Bey, Münşeât*, II, 358-374; *Selânikî, Târîh* (İpsirli), I, 161; II, 558; *Âtîf Bey, Arâzi Kânunnâme-i Hümâyûnu Şerhi*, İstanbul 1319, s. 381-382 (121. madde); *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Kılavuzu*, İstanbul 1938, I, vesika nr. 1 (Temliknâme); *Spuler, İran Moğolları*, s. 444; Muhammed Hamîdullah, *el-Veşâ'îku's-siyâsiyye*, Beyrut 1405/1985, s. 134, 263, 269, 374, 532; Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, Ankara 1988, s. 32-33; Ahmet Akgündüz, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara 1988, s. 449-451; a.mlf., *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlipleri*, İstanbul 1990, I, 145-146; Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul 1994, s. 99, 132, 137-138, 290; *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, Ankara 2000, s. 271, 415; M. Abdülhay el-Kettânî, *Hiz. Peygamber'in Yönetimi: et-Terâtîbü'l-idâriyye* (trc. Ahmet Özel), İstanbul 2003, I, 269-271, 296-307; *Pakalın*, II, 613; III, 455.

